

SZOTÁK Szilvia

Termini – Imre Samu Nyelvi Intézet
Budapest, Magyarország
szotaksz@t-online.hu

A NYELVITÁJKÉP-KUTATÁS MINT AZ ALKALMAZOTT NYELVÉSZET EGYIK LEGÚJABB KUTATÁSI TERÜLETE

Linguistic Landscape Research as One of the Most Actual
Research Areas of Applied Linguistics

Istraživanje jezičkog pejzaža kao najnovija istraživačka oblast
primenjene lingvistike

A nyelvítájkép-kutatás a 90-es évektől kezdődően egyre nagyobb érdeklődést váltott ki a szociolingvisztikában. A nyelvi tájkép definíciója a Landry–Bourhis szerzőpárostól származik, ők használták ugyanis a kifejezést először a köztéren megjelenő feliratokra (kereskedelmi táblák, feliratok, helységnévtáblák, utcatáblák stb.). A tanulmány a nyelvítájkép-kutatás elméleti és módszertani alapjait tekinti át, a hangsúlyt a legutóbbi kutatásokra, a legmeghatározóbb megközelítésekre és kulcsfontosságú kérdésekre helyezve. Legfőképpen azért, mert az elmúlt két évtizedben a nyelvítájkép-kutatás felgyorsult, témájában kiszélesedett. A századforduló óta számos kutatási projekt és tanulmány foglalkozott az alkalmazott nyelvészet, a szociolingvisztika vagy a nyelvpolitika perspektívájából a témával, és mutatott egyre nagyobb érdeklődést – különösen két- és többnyelvű környezetben és szituációban – a különböző tereken található jelek és feliratok iránt. A kutatások interdiszciplináris megközelítést, különböző társtudományok bevonását igénylik (oktatás, közgazdaságtan, demográfia, geográfia, szemiotika stb.).

Kulcsszavak: nyelvítájkép-kutatás, többnyelvűség, iskolai nyelvi tájkép, feliratok, kisebbség

A nyelvítájkép-kutatás kezdetei/előzményei

A vizualitás, a nyelvi jelek vizsgálata nem új keletű sem az emberiség történetében (hieroglifák, barlangrajzok), sem a nyelvtudományban (vö. szemioti-

ka), s az egyre több országban nyelvi kisebbségként elismert jelnyelvi beszélők mindennapi nyelvhasználatában is a vizualitás játszik legfontosabb szerepet (vö. Bartha–Laihonen–Szabó 2013, 14).

A nyelvitájkép-kutatás egyik korai tanulmánya (Rosenbaum et al. 1977; idézi Gorter 2006, 5) Jeruzsálem egyetlen utcájának feliratait mutatta be, s a latin és a héber nyelv használatának elemzésére szorítkozott. Rosenbaum azt tapasztalta, hogy a latin nyelvű feliratok kevésbé gyakoriak a hivatalos táblákon, és rámutatott a kizárólagosan héber nyelvű feliratokat támogató hivatalos nyelvpolitika és a gyakorlatban legtöbbször alkalmazott nyelvek (főleg az angol) közötti összefüggésekre, például a kereskedelmi táblák esetében.

A nyelvi tájkép fogalma a nyelvi tervezés területéről származik (Landry–Bourhis 1997), ahogy azt a belga, holland és kanadai példák a tudatos nyelvpolitika terén mutatják. Belgiumban a nyelvi tájkép eleinte a földrajzi területek jelölésére szolgált, nevezetesen a flamand és vallón ajkú területek megkülönböztetésére. Itt a nyelvhatárok szerint tervezték meg, hogy milyen legyen a táblák nyelve. A kanadai Québec tartományban a nyelvterületek határát a közterületi táblák nyelvének szabályozásával oldották meg (Edelman 2010, 9).

A táblákat és az azokat kihelyező intézményeket is megkülönböztették attól függően, hogy különböző kormányzati intézmények vagy magánvállalkozások helyezték ki őket (Leclerc-re hivatkozva [1989] Landry–Bourhis 1997; Edelman is 2010, 9). Ez azért szükséges, mert a nyelvi tájkép tanulmányozása arról is tájékoztat, hogy a hivatalos nyelvpolitika milyen hatással van az egyénre és magára a kisebbségi közösségekre. „A hivatalos nyelvpolitika a felülről lefelé (top-down) mutató feliratokon mutatkozik meg – mint az utcanevek és a hivatalos épületek elnevezései – míg ennek a politikának az egyénekre való hatása az alulról felfelé mutató jelekben (bottom-up), feliratokban ölt testet: ilyenek a boltok elnevezései és a plakátok” (Cenoz–Gorter 2006, 68).¹

Már korábban is a kutatások fontos változója volt, hogy különbséget tettek a hivatalos és a nem hivatalos táblák között. Calvetnél is ez figyelhető meg, ő kétféle – ’in vitro’ és ’in vivo’ – típusát különíti el a nyelvi tájképeknek. „A hivatalos feliratokkal (utcanevek, közlekedési táblák) a köznyelv által alkotott feliratokat (üzletek nevei, graffitik, hirdetések) helyezi szembe. Ezáltal két különböző módja jelenik meg a terület megjelölésének, a városi tér feliratozásának” (Calvet 1990, 75; idézi Backhaus 2006, 53; Szoatak 2013, 516).² Az *in vitro* és *in vivo* megkülönböztetés megfeleltethető a fentebb ismertetett

¹ Saját fordítás.

² Saját fordítás.

top-down és *bottom-up* fogalmaknak. A hatóságok általában szabályozzák a táblák használatát és nyelvezetét, míg a vállalkozások vagy a magánjellegű feliratok nyelvhasználata sokkal nagyobb szabadságot tükröz (és engedhet meg magának), éppen ezért általában elmondható, hogy a magánfeliratok nagyobb nyelvi különbségeket, diverzitást mutatnak, mint az államilag felülről szabályozott feliratok, figyelembe véve, hogy ez utóbbit is szabályozhatja az állam.

A nyelvi tájképnek egyszerre tulajdonítanak *szimbolikus* és *informatív funkciót*. Szociolingvisztikai kontextusban a szimbolikus funkció azt jelenti, hogy egy nyelvnek a megjelenése a feliratokon azt az érzést kelt(he)i, hogy az adott nyelvnek értéke és státusza van. A táblákon megjelenő nyelv azt is kifejezi, hogy az adott nyelvet használni lehet a közösségi tereken és egyéb intézményekben. A táblákon megjelenő nyelvek szintén információt nyújtanak a terület etnikai összetételéről. Ez adja a nyelvi tájkép szociolingvisztikai információs funkcióját (Landry–Bourhis 1997, 23–49). A szerzőpáros szerint a nyelvi tájkép fontos szociolingvisztikai faktor, ami többnyelvű környezetben kifejezi a versengő nyelvi csoportok etnolingvisztikai vitalitását. A nyelvitájkép-kutatás legújabb vonulata a nyelvi vitalitás és az identitáskonstrukciók mellett a nyelvi ideológiákban keresi a magyarázatát annak, hogy a feliratok a szimbolikus térben hogyan, miként, milyen méretben és nyelven jelennek meg (l. Jaworski–Thurlow 2010, 11), s erre a magyar nyelvű és magyarlakta területen végzett terepmunkái kapcsán Laihonen hívta fel elsőként a figyelmet (2012, 28). Azonban nem szabad elfelejteni, hogy „[a] nyelvi ideológiák sohasem függetlenek a nemzetközi és helyi politikát meghatározó ideológiáktól” (Nádor 2014, 265).

A nyelvi tájkép fogalma

Nemzetközi viszonylatban Landry–Bourhis (1997, 23–49) tanulmánya fejtett ki nagy hatást a szociolingvisták között, és váltott ki egyre nagyobb érdeklődést a nyelvitájkép-kutatás területén. A szerzőpáros a nyelvi tájkép fogalmát a nyelvi tervezés területéről származtatja (1997, 23–49):

A hivatalos útjelző táblák, a reklámtáblák, utcanevek, helynevek, kereskedelmi egységek feliratai és kormányzati épületek hivatalos táblái adják az adott terület, régió vagy városi agglomeráció nyelvi tájképét. Egy terület nyelvi tájképének két alapvető funkciója van: információs és szimbolikus (1997, 25).³

³ Az idézet fordításának forrása: Laihonen, 2012.

Miután a nyelvi tájkép tanulmányozása önálló tudományággá nőtte ki magát a szociolingvisztikában, számtalan kutatás/tanulmány született a témakörben. A kutatók újabb definíciókat alkottak, tágítva ezzel a terepmunkák vizsgálati tárgyául szolgáló nyelvi tájkép értelmezési tartományát.

Ben-Rafael és társai szerint „[e]gy adott földrajzi területen nyelvi tájképnek minősül bármilyen tábla vagy hirdetés, legyen az egy közintézmény vagy vállalkozás belső vagy külső terében” (Ben-Rafael et al. 2006, 14).⁴ Ez annyiban mutat túl Landry–Bourhis klasszikus definícióján, hogy Ben-Rafael és kutatótársai az épületek belsejében található feliratokat is nyelvi tájképnek tekintik (Ben-Rafael et al. 2006, 14), s így a belső térben megjelenő feliratokkal teljesebb képet kaphatunk egy-egy ország, terület nyelvpolitikai sajátosságairól. A nyelvi tájkép vizsgálatának terepe tehát kibővült, s újabb terepmunkák sorozata készült el szerte a világban, s persze nálunk, főként a szomszédos országok magyarlakta régióiban (pl.: Bátyi 2014; Szabó 2015). Egyik ilyen újonnan vizsgált terület az iskolai tájképek felmérése a környező országok államnyelve és a magyar mint kisebbségi nyelv kontextusában (pl.: Laihonen–Tódor 2015; Tódor 2014; Tódor 2015).

Dailey és kutatótársai (2005, idézi Edelman 2010, 8) szerint a nyelvi tájkép kérdése annyira összetett, hogy nemcsak üzletek és vállalkozások külső és belső térben megjelenő feliratait értjük alatta, hanem ide sorolható például a szórólapp, az utcán vagy a tévében hallott idegen nyelv, a tanárok által beszélt, illetve az osztályteremben használatos nyelv(ek) (Ben-Rafael et al. 2006, 14). Ez utóbbi területek vizsgálata különösen fontos kisebbségi-többségi összehasonlításban.

A Shohamy–Waksman (2009, 313–331; idézi Edelman 2010, 8) szerzőpáros – tovább bővítve a vizsgált feliratok körét – egy sokkal radikálisabb definíciót alkottak, s minden lehetséges, közösségi térben végbemenő diskurzust a nyelvi tájképekhez soroltak: szövegeket, képeket, tárgyakat, emberi lényeket, térben és időben történő elhelyezést. Ők úgy gondolják, a megértést nemcsak a nyelv, hanem más eszközök is biztosíthatják. Ez a definíció tulajdonképpen minden kerettől megfosztja a nyelvi tájképek tanulmányozását.

Vannak, akik különbséget tesznek a *nyelvi tájkép* ‘linguistic landscape’ (főnév) és a *nyelvi táj képzése* ‘linguistic landscaping’ (gerundium) között (pl.: Itagi–Singh 2002). Ez utóbbi a nyelv feliratokon történő megjelenítésének tervezési és megvalósítási folyamatára utal, míg a főnévi alak a cselekmény eredményére vonatkozik (vö. Backhaus 2009; Barni–Bagna 2009; Coulmas 2009, 13–24; idézi Edelman 2010).

⁴ Saját fordítás.

Noha a *linguistics landscape* (LL) terminus szerte a világon ismert és elterjedt, Gorter (2006, 81–89) javaslatot tett a *multilingual cityscape* (többnyelvű városkép) elnevezés bevezetésére a nyelvi tájkép helyett, mivel szerinte a *tájkép* kifejezés inkább a *vidékre* utal, ugyanakkor a megfigyelhető táblák és feliratok városi környezetben sokkal erőteljesebben vannak jelen, mint vidéken. Véleményem szerint a *cityscape* terminus használata a városi környezetben végzett terepmunkákra valóban sokkal pontosabb, mint a *landscape* (tájkép), ennek ellenére a *cityscape* terminus nem igazán terjedt el a szakirodalomban. Edelman arra utal, hogy a többnyelvű jelző már eleve kizárja az egynyelvűség lehetőségét (2010, 9).

A nyelvitájkép-kutatás módszerei

A nyelvi tájképek vizsgálatának egyik lehetséges módja a kvantitatív módszerek alkalmazása. Ahhoz, hogy számba tudjuk venni a feliratokat, először fontos megadni a táblák definícióját. Backhaus szerint táblának tekintjük a térben található, meghatározott keretbe foglalt bármilyen írott szöveget. E tág definíció magában foglalja a kézzel írott cetliket, az óriásplakátokat s a hirdetőtáblákat éppúgy, mint az ajtókon található húzni-tolni feliratokat, a feliratos lábtörlőket és a növények botanikai feliratait. Minden egyes tábla egy egységnek számít, függetlenül a méretétől. Backhaus a graffitiket is ide sorolja, annak ellenére, hogy azok gyakran nincsenek keretbe foglalva (Backhaus 2006, 55).

Az El-Yasin–Mahadin szerzőpáros minden írott nyelvi anyagot feliratnak tekint, ami felhívja a figyelmet magára az üzletre: legyen ez egy tipikus üzletnévtábla, kirakatfelirat vagy szöveg egy mozgó ajtón. Azonban az azonos szövegeket egy feliratnak tekint, akkor is, ha ugyanannak az üzletnek a különböző oldalaira vannak írva (El-Yasin–Mahadin 1996, 409; idézi Edelman 2010, 10).

Hasonlóan gondolja a Cenoz–Gorter szerzőpáros (2006, 71), aki az üzletek és boltok esetében minden azonos cégfeliratot egy egységnek tekintett (akárhányszor fordult is elő a szöveg az üzleten). Tehát ha egy banknak vagy üzletnek a neve ott volt a bejáratnál, de voltak hirdetőposzterei az ablakban, akkor az üzlet nevét egy feliratnak (egységnek) tekintette. Annak a definiálása után, hogy mit is ért a szakirodalom pontosan fizikai értelemben nyelvi tájképek alatt, azt is pontosítani kell, hogy a nyilvános térben található többnyelvű írásos táblák hogyan oszthatók és dokumentálhatók a kutatás során. Ennek a folyamatnak a megkönnyítésére Reh (2004), Sheba (2007) és Scollon–Scollon (2003) tipológiáját ismertetem.

Reh a többnyelvű tábláknak négy fő típusát különböztette meg:

1. Duplikáló (duplicating): olyan tábla, amelyen pontosan ugyanaz a szöveg szerepel több nyelven.
2. Fragmentáló (fragmentary): olyan többnyelvű tábla, amelyen a teljes információ csak az egyik nyelven van meg, de bizonyos részek le vannak fordítva egy vagy több további nyelvre is.
3. Átfedő (overlapping): az információ egy része két vagy több nyelven található a táblán, de minden nyelven még további különböző információk is szerepelnek. Ebben az esetben a szövegek tartalma különböző nyelveken egyszerűen átfedi egymást.
4. Kiegészítő (complementary): olyan feliratok, amelyeken a teljes információ különböző részeit különböző nyelvekhez vannak rendelve, s ezek mutatják a kiegészítést.

A felosztás szerint az átfedő és kiegészítő típusú táblák többnyelvű olvasókat feltételeznek, mert a táblákon található összes nyelv ismerete szükséges ahhoz, hogy a szövegeket megértsék.

Reh Ugandában, Lirában kutatott, ahol sokkal gyakoribb a kiegészítő és átfedő feliratú többnyelvű tábla. Tapasztalata szerint a többnyelvű szövegtípusok és a kommunikatív funkciók elemzése különböző következtetések levonását teszi lehetővé „tekintettel a közösség társadalmi rétegződésére, a különböző társadalmi csoportok relatív státuszára és a közösséget meghatározó kulturális ideálokra vonatkozóan” (2004, 38; vö. Edelman 2010, 21).⁵

Sebba (2007) felosztásában párhuzamos és kiegészítő vegyes nyelvű feliratokat különböztet meg. A párhuzamos szövegű táblákon ugyanazt az információt találjuk meg egy vagy több nyelven, míg a kiegészítő szövegű táblákon két vagy több nyelvet használnak ugyan, de a szövegek nem egymás fordításai. Sebba tipológiája szerint a párhuzamos vegyes nyelvű szövegek felelnek meg a Reh-féle duplikáló többnyelvű típusnak, míg a kiegészítő táblák alatt ugyanazt értik. Sebba szerint a párhuzamos többnyelvű szövegeket gyakran egynyelvű közösségeknek tervezik, miközben a kiegészítő többnyelvű táblák többnyelvű olvasóközösséget szolgálnak ki. Ezzel kapcsolatban Rehnek is hasonló megfigyelései voltak a többnyelvű szövegekről.

A Scollon–Scollon (2003) szerzőpáros a feliratok szemiotikáját kutatta. Szerintük már az egyfajta preferenciarendszert teremt, hogy a többnyelvű

⁵ Saját fordítás.

feliratokon a különböző nyelvű szövegek nem kerülhetnek ugyanarra a helyre egyidejűleg. Megfigyelték, hogy a balról jobbra író nyelvek esetében általában három lehetőség áll fenn:

1. A nyelvek függőlegesen vannak tagolva; a preferált kód a másodlagos kód fölé kerül.
2. Ha egymás mellett vannak a szövegek, akkor a preferált kód a bal oldalra, a másodlagos kód a jobb oldalra kerül.
3. A preferált kód kerül középre és a másodlagos kód a felirat szélére.

Természetesen ez a preferenciarendszer kijátszható nagyobb betűméret alkalmazásával mindkét esetben, azaz az alacsonyabb rangú helyzetben lévő szöveget is írhatják nagyobb betűmérettel, mint az elsődleges nyelv szövegét. Hasonlóképpen Huebner (2006) hívja fel a figyelmet arra, hogy a meghatározó nyelv elsődlegessége problémás lehet, ha a szöveg elhelyezését és a betűméretet ellensúlyozzák más jellemzők, mint a szín, a képek és a szövegek mennyisége. Ugyanakkor Scollon–Scollon elismeri, hogy nincsenek bizonyítékai arra, hogy mi a helyzet a jobbról balra író nyelvek esetében, mint pl. az arab, illetve arról sem, hogyan működik ez a preferenciarendszer akkor, ha ellentétes írásmódú nyelvek (pl. angol és arab) együtt szerepelnek egy közös táblán.

Scollon–Scollon (2003) szerint egy felirat nyelve vagy a közösségi teret határozza meg, ahol megjelenik (pl. egy arab nyelvű közösség), vagy egy termékre, vállalkozásra utal, és semmi köze sincs az adott helyszínhez (pl. egy kínai étterem esetében, ahol az étterem jellege miatt kínai írásjelek szerepelnek a feliratban).

Az első esetet „geopolitikai indexnek” nevezik, míg a második esetet „szociokulturális asszociáción alapuló megfeleltetésnek” („szociokulturális asszociációnak”). Az angol nyelv inkább használható valamilyen idegen ízlés jelképezésére, mint egy angol nyelvű közösség geopolitikai indexének megjelenítésére (Scollon–Scollon 2003). Véleményem szerint az esetek túlnyomó többségében az angol szerepeltetése a feliratokon valóban a szociokulturális asszociációk kategóriájába esik; azonban például egy kanadai francia–angol vegyes környezetben inkább geopolitikai indexként fogható fel.

A nyelvi tájképek korábbi kutatása során felmerültek módszertani különbségek abban a tekintetben is, hogy mi számít nyelvi tájképnek, és ezek közül mit elemeztek és hogyan a kutatók. Cenoz–Gorter (2006) két sétálóutca összes feliratát elemezte, azaz leltárt készített minden tábláról egy adott időpillanatban. Backhaus (2006, 2009) a japán fővárosban végzett kutatása kapcsán minden

feliratot megszámlált, de csak azokat rögzítette és elemezte, amelyek a japán mellett legalább egy idegen nyelvet tartalmaztak. Ben-Rafael és társai (2004, 2006) hivatalos (kb. 20–30) és magánfeliratokat (kb. 70–100) gyűjtöttek össze az általuk vizsgált területeken, s a digitális felvételek mellett a feliratot hordozó épület jellegét (egyházi, üzleti stb.) is rögzítették. A felsorolt tanulmányokban a feliratokat többnyire a nyelvi és szemiotikai jellemzők alapján kategorizálták a táblákon található nyelvek száma és sorrendisége, valamint a feliratok egymáshoz viszonyított tábla- és betűmérete szerint. Vizsgálták a feliratok hosszát is, hiszen többnyelvű táblák esetében például sokszor előfordul, hogy az ország hivatalos nyelvén megfogalmazott szövegnek csak a töredékét fordítják le a többi kisebbségi nyelvre, ahogy erre Ausztriában is volt példa egy európai uniós projekt kapcsán (Szoták 2013, 528). Ugyanakkor a szomszédos országokban a hasonló uniós projekteket hirdető táblákon nem jellemző, hogy megjelenjenek a régió kisebbségi nyelvei. Ahogy erre már fentebb is rámutattam, a nyelvi tájképek kutatásában paradigmaváltás történt: míg korábban az írott táblák szinkron megközelítése, azaz egy adott időpillanatban való dokumentálása terjedt el, addig a közelmúltban egyre többen alkalmazzák a diakrón megközelítést.

A nyelvtájkép-kutatás terepe

Elsőként a vizsgált területeket (survey area), azaz a mintavételezés helyszíneit hasonlítom össze. Kezdetben voltak, akik csak egy város sétálóutcájának feliratait vizsgálták: Rosenbaum és munkatársai (1977) Izraelben, El-Yasin és Mahadin (1996) Jordániában. Ezt a gyakorlatot követték a szomszédos országok nyelvészei is: Lulić (2013) Újvidéken, Satinska (2014) pedig Pozsonyban, amikor feltérképezték és elemezték az ottani Duna utca feliratait. A Cenoz–Gorter (2006, 67–80) szerzőpáros már két különböző ország bevásárlóutcájának feliratait vizsgálta meg és hasonlította össze: egyet Frízföldön, egyet Baszkföldön. Hollandiában Edelman (2010) Amszterdam és Frízföld összesen nyolc bevásárlóutcájának nyelvi tájképeit gyűjtötte össze. Ezek közül volt, ahol főleg hollandok éltek, volt, ahol sok turista fordult meg, és három olyan külvárosi utca is a kutatás részét képezte Amszterdamban, ahol jelentős számú bevándorló élt. A frízföldi helyszínek is különbözőek voltak a fríz mint anyanyelv használatának tekintetében, s itt a bevándorlók aránya elhanyagolható volt.

Barni (2006) már egy teljes városnegyed nyelvi tájképeit számlálta meg Rómában, míg Ben-Rafael és munkatársai (2004; 2006) nyolc különböző kerület feliratait kutatták Izraelben. Olyan körzeteket választottak, amelyekben vagy csak

zsidók, vagy csak arabok, illetve zsidók és arabok együttesen éltek. Hasonló módon Huebner 15 negyedet jelölt ki Bangkok központjában és külvárosában, melyek a város nyelvi diverzitását mutatták meg. Huebner (2006) a kiválasztott negyedek főutcájának egy adott szakaszát vizsgálta. Backhaus (2006) Tokióban 28 metróállomás környékét tekintette át, amely irodaházakat, bevásárlónegyedeket, kevésbé forgalmas részeket, külvárosi utcákat is magában foglalt (mindig két közlekedési lámpa közé eső területet vizsgált, ahol az egyes szakaszok 65–400 m hosszúak voltak). Egy Montrealban véletlenszerűen kiválasztott címek alapján végzett kutatás során az egyes utcák két sarok közé eső szakaszait vizsgálták meg, azaz földrajzilag reprezentatív mintát vettek egy-egy területről (Conseil de la 2000; idézi Edelman 2010). A kutatás része mindenhol az utcának az az oldala volt, ahol a véletlenszerűen kiválasztott ház elhelyezkedett.

A szomszédos országokban több terepmunka készült vegyes vagy magyar etnikumú településeken (pl.: Laihonen 2012; Szoták 2013, 2016) hasonlóan kvantitatív módszerek alkalmazásával, azzal a céllal, hogy feltárják, hogyan viszonyulnak egymáshoz többségi és kisebbségi nyelvek, és hogyan hódították meg (vagy éppen nem) a közteret saját nyelvű felirataikkal. Fontos szempont, hogy a külhonban élő magyarság jelentős része rurális településeken él, esetükben faluközpontról igen, de a nagyvárosokra jellemző bevásárlóutcákról nem beszélhetünk. Az általam vizsgált négy magyarlakta település esetében is ez a helyzet, annak ellenére, hogy a települések közül kettő (Felsőpulya és Felsőőr) város és egyben járási központ is.

A konklúzió

Tanulmányomban bemutattam, hogy a nyelvi tájkép tanulmányozása több szempontból (vitalitás, identitás, ideológiák) és egyre bővülő módszertani repertoár alkalmazásával lehetséges, amely során fontos figyelembe venni a nyelvpolitikai környezetet, az identitás konstrukcióit (az oktatás, turizmus területén) vagy egy-egy személy tudatosságát (pl.: névjegykártyák vagy közösségi média) a mindennapi nyelvhasználat során. Igyekeztem felvázolni azokat a tudományterületeket, amelyek a nyelvi tájkép tanulmányozását elősegítik és támogatják, ugyanakkor felhívni a figyelmet arra, hogy a nyelvi tájkép tanulmányozása olyan korlátokat feszeget, amely korlátok feltárása és megértése tisztázhatja (mert a jelek megmutatják) nyelv, társadalom, identitás és hatalom összetettségét. Különösen fontos ez nekünk, magyaroknak, akik sajátos geopolitikai helyzetben, az anyaországon kívül kisebbségi státuszban is élünk a

Kárpát-medencében. A szomszédos országok nyelvpolitikájában bekövetkezett dominanciaváltások vizsgálata is lehetséges például a különböző kordokumentumok/feliratok (fotó, bélyeg, pecsét vagy képeslap) segítségével (Csernicskó 2015; vö. Szoták 2013), amely megnöveli az esélyét annak, hogy jobban és esetleg más aspektusból is megismerjük többség–kisebbség kapcsolatát vagy a kisebbségi nyelvű feliratok dinamikáját a többnyelvűség vagy a lokalitás, illetve a globalitás összefüggésében.

Irodalom

- Backhaus, Peter. 2006. Multilingualism in Tokyo: A Look into the Linguistic Landscape. *International Journal of Multilingualism*, 1 (3): 52–66.
- Backhaus, Peter. 2009. Rules and regulations in linguistic landscaping: A comparative perspective. In *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, ed. Elana Shohamy–Durk Gorter. 157–172. New York–London: Routledge.
- Barni, Monica. 2006. *From statistical to geolinguistic data: Mapping and measuring linguistic diversity*. Fondazione Eni Enrico Mattei Working Papers.
- Barni, Monica–Carla Bagna. 2009. A mapping technique and the linguistic landscape. In *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, ed. Elana Shohamy–Durk Gorter. 126–140. New York–London: Routledge.
- Bartha Csilla–Laihonen, Petteri–Szabó Tamás Péter. 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben. Egy új kutatási területről. *Pro Minoritate* 23 (3): 13–29.
- Bátyi Szilvia. 2014. Hévíz: nyelvi tájkép orosz ecsettel. *Alkalmazott Nyelvtudomány* (XIV): 21–34.
- Ben-Rafael, Eliezer–Shohamy, Elana–Muhammad H. Amara–Trumper-Hecht, Nira. 2004. *Linguistic landscape and multiculturalism: A Jewish-Arab comparative study*. Tel Aviv: Tel Aviv University.
- Ben-Rafael, Eliezer–Shohamy, Elana et al. 2006. Linguistic landscape as symbolic construction of the public space: the case of Israel. *International Journal of Multilingualism* 3 (1): 7–30.
- Calvet, Louis Jean. 1990. Des mots sur les murs: Une comparaison entre Paris et Dakar. In *Des langues et des villes* (Actes du colloque international a` Dakar, du 1564. International Journal of Multilingualism au 17 de`cembre 1990. Agence de coope`ration culturelle et technique, ed. R. Chaudenson. 73–83. Paris.
- Cenoz, Jasone–Durk Gorter. 2006. Linguistic landscape and minority languages. In *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism*, ed. Durk Gorter. 67–80. Clevedon: Multilingual Matters.
- Conseil de la langue française. 2000. La langue de l’affichage à Montréal de 1997 à 1999. Québec.

- Coulmas, Florian. 2009. Linguistic landscaping and the seed of the public sphere. In *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, ed. Elana Shohamy–Durk Gorter. 13–24. New York–London: Routledge.
- Cserniczkó István. 2015. Nyelvek vetélkedése a nyelvi tájképben: kárpátaljai példa. *Alkalmazott Nyelvtudomány*, (XV): 75–84. <https://core.ac.uk/download/pdf/42941447.pdf> (2016. jún. 2.)
- Dailey, René M.–Giles, Howard–Jansma, Laura L. 2005. Language attitudes in an Anglo-Hispanic context: The role of the linguistic landscape. *Language – Communication* 25 (1): 27–38.
- Edelman, Loulou. 2010. *Linguistic Landscapes in Netherlands*. Amsterdam: Amsterdam Center for Language and Communication.
- El-Yasin, Mohammed K.–Radwan S. Mahadin. 1996. On the pragmatics of shop signs in Jordan. *Journal of Pragmatics* 26 (3): 407–416.
- Gorter, Durk. 2006. Further possibilities for linguistic landscape research. In *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*, ed. Durk Gorter. 81–89. Clevedon [etc.]: Multilingual Matters.
- Huebner, Tom. 2006. Bangkok’s Linguistic Landscapes: Environmental Print, Code-mixing and Language Change. *International Journal of Multilingualism* 3 (1): 30–51.
- Itagi, Narasimha Hariyacharya–Singh, Shailendra Kumar eds. 2002. *Linguistic Landscaping in India with Particular Reference to the New States: Proceedings of a Seminar*. Mysore: Central Institute of Indian Languages and Mahatma Gandhi International Hindi University.
- Jaworski, Adam–Crispin Thurlow. 2010. Introducing Semiotic Landscapes. In *Semiotic Landscapes: Language, Image, Space*, ed. Jaworski, Adam–Crispin, Thurlow. 1–40. London: Continuum.
- Laihonen, Petteri. 2012. Nyelvi tájkép egy csallóközi és egy mátyusföldi faluban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (3): 27–50.
- Laihonen, Petteri–Tódor Erika. 2015. The changing schoolscape in a Szekler village in Romania: signs of diversity in rehungarization. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* <http://dx.doi.org/10.1080/13670050.2015.1051943>, Routledge: Taylor & Francis.
- Landry, Rodrigue–Richard Bourhis. 1997. Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality. *Journal of Language and Social Psychology* (16): 23–49.
- Leclerc, Jacques. 1989. *La guerre des langues dans l’affichage*. Montreal: VLB éditeur.
- Lulić Emil. 2013. Újvidéki sétálóutcájának nyelvi tájképe. In *Változó világ – változó közösségek a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VI.*, szerk. Fedinec Csilla–Szoták Szilvia. 177–199. Budapest: Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium.
- Nádor Orsolya. 2014. Nyelvideológiák az egy-, két- és többnyelvűség háttérében. In *Sokszínű nyelvészet–nyelvi sokszínűség a 21. század elején. Írások Kolláth Anna tiszteletére*, szerk. Gróf Annamária–N. Császi Ildikó–Szoták Szilvia. 260–265. Budapest–Alsóőr: Tinta Könyvkiadó–UMIZ–Imre Samu Nyelvi Intézet.

- Reh, Mechthild. 2004. Multilingual writing: A reader-oriented typology—with examples from Lira Municipality (Uganda). *International Journal of the Sociology of Language* (170): 1–41.
- Rosenbaum, Yehudit–Elizabeth Nadel–Robert L. Cooper–Joshua A. Fishman. 1977. English on Keren Kayemet Street. In *The spread of English: The sociology of English as an additional language*, ed. Joshua A. Fishman, Robert L. Cooper–Andrew W. Conrad. 179–194. Rowley, MA: Newbury House.
- Satinská, Lucia. 2014. Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica. Linguistic Landscape of Bratislava: Dunajská street. In *Polarity, paralely a prieniky jazykovej komunikácie: zborník príspevkov z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii konanej 6–7. 9. 2012 v Banskej Bystrici*, ed. Patráš, V. 157–167. Banská Bystrica: Belianum.
- Scollon, Ron–Scollon, Susanne Wong. 2003. *Discourses in Place: Language in the Material World*. London–New York: Routledge.
- Sebba, Mark. 2007. Multilingualism, multimodality and mixed-language texts. Paper presented at the 6th International Symposium on Bilingualism, Hamburg.
- Shohamy, Elana–Waksman, Shoshi. 2009. Linguistic landscape as an ecological arena: Modalities, meanings, negotiations, education. In *Linguistic landscape: Expanding the scenery*, ed. Elana Shohamy–Durk Gorter. 313–331. New York–London: Routledge.
- Szabó Tamás Péter. 2015. The Management of Diversity in Schoolsapes: an analysis of Hungarian practices. *Apples – Journal of Applied Language Studies* (1): 23–51.
- Szoták Szilvia. 2013. Nyelvi tájképek az Őrvidéken. In *A közép-európaiság dicsérete és kritikája*, szerk. Fedinec Csilla–Ilyés Zoltán–Simon Attila–Vizi Balázs. 515–538. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Szoták Szilvia. 2016. *Magyar nyelv és magyar népcsoport Burgenlandban: Nyelvi tájképek vizsgálata a többnyelvűség kontextusában*. Doktori értekezés, kézirat, Pécs: PTE, Nyelvtudományi Doktori Iskola.
- Tódor Erika. 2014. Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter* 40–51. http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/magiszter/2014/tel/08todornyelvhasznalat40_51.pdf (2017. dec. 20.)
- Tódor Erika Mária. 2015. Kié az iskola? Nyelvi tájkép és nyelvhasználati szokások erdélyi magyar tannyelvű iskolákban. In *Többnyelvűség és kommunikáció Kelet-Közép-Európában*, szerk. Benő Attila–Fazakas Emese–Zsemlyei Borbála. 256–266. XXIV. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai, MANYE vol. 11. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület.

LINGUISTIC LANDSCAPE RESEARCH AS ONE OF THE MOST ACTUAL RESEARCH AREAS OF APPLIED LINGUISTICS

The linguistic landscape research from the 90s has raised an increasing interest in sociolinguistics. The definition of linguistic landscape derives from Landry and Bourhis. They used the term for the first time for signs in public places (commercial signs, inscriptions, place names, street signs, etc.). This paper reviews the theoretical and methodological basics of linguistic landscape research, focusing on recent researches, the most relevant approaches and key issues in the topic. In the last two decades linguistic landscape research has gathered speed and expanded. Since 2000, a number of research projects and studies have dealt with this subject from the perspective of applied linguistics, sociolinguistics or language policy – especially in bilingual and multilingual surroundings and situations –, and have shown increasing interest for signs and inscriptions in different places. The researches require an interdisciplinary approach and the involvement of different disciplines (education, economics, demography, geography, semiotics, etc.).

Keywords: language landscape research, multilingualism, schoolscape, inscriptions, minority

ISTRAŽIVANJE JEZIČKOG PEJZAŽA KAO NAJNOVIJA ISTRAŽIVAČKA OBLAST PRIMENJENE LINGVISTIKE

Istraživanje jezičkog pejzaža, počev od devedesetih godina, pobuđuje sve veće interesovanje u sociolingvistici. Landry i Bourhis su prvi upotrebili izraz *Linguistic landscape* za natpise na javnim mestima (table sa firmom, imenima naseljenih mesta, nazivima ulica, natpisi javnog karaktera itd.). U radu se daje pregled teorijskih i metodoloških pitanja iz ove oblasti, s posebnim akcentom na najnovija istraživanja, najkarakterističnije pristupe i pitanja od ključnog značaja vezanih za ovu problematiku – jer su u protekle dve decenije istraživanja u okviru ove lingvističke grane ubrzana i tematski proširena. Od početka veka brojni su istraživački projekti i studije posvećene znacima i natpisima na javnim mestima, što temu podjednako svrstava u primenjeno-lingvističku, sociolingvističku i disciplinu o jezičkoj politici. Interesovanje je posebno povećano u dvo- i višejezičnim područjima i situacijama. Istraživanja stoga zahtevaju interdisciplinarni pristup uz uključivanje raznih društvenih nauka (nastave, ekonomije, demografije, geografije, semiotike itd.).

Ključne reči: jezički pejzaž, višejezičnost, školski jezički pejzaž, natpisi, nacionalne manjine